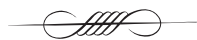

Válogatás a történész könyvespolcáról

Útkeresés az identitások erdejében

GÁBOR FELICIA: *Csángó vagyok*. 3. bővített kiadás. Pannónia-Print, Budapest. 161 o.

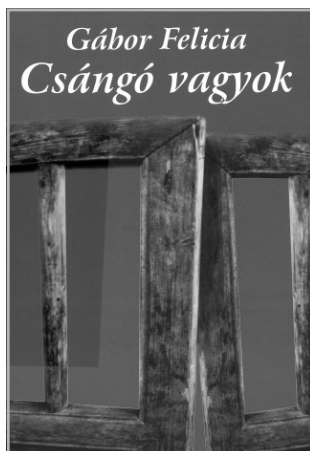

Gábor Felicia *Csángó vagyok* című önéletrajzi írása a 2005-ös első megjelenést (GÁBOR 2005.) követően, 2012-ben immáron harmadik, bővített kiadásban jelent meg. A szerző egy moldvai csángó értelmiségi családanya, így számos eddig megjelentetett életrajzi elbeszéléssel szemben (például BÁLINT 1942.; GYÓRI 1975.) újszerűnek mondható életútjának történeti és társadalmi kontextusa. Életkorából adódóan nem egy időse, nagy élettapasztalattal rendelkező személy visszaemlékezését olvashatjuk tollából (vö. DOBOS 1977. 668.), hanem egy fiatal asszonyét, ki gyermekként családjával együtt a román kommunista világhoz, majd felnőttként a forradalom utáni migráció és globalizáció okozta változásokhoz próbál alkalmazkodni.

Gábor Felicia 1976. november 7-én született egy moldvai, lujzikalagori család hetedik gyermekeként. *Felicsi*, ahogy családja és barátai nevezik, elsősorban gyermekkori és Csíkszeredában töltött középiskolás éveinek élményeit, történeteit írja le, illetve betekintést ad főiskolai korszakába és házasesetébe. A személyes hangvételő családi történetek mellett információt kapunk faluja társadalmi, nyelvi- és kulturális jellemzőiről, például a családon belüli munkamegosztásról, a népi gyógyászatról, a vízvetés vagy mátkaválasztás

szokásáról, a disznóvágásról és a népi táplálkozáskultúráról.

Az életrajzi könyv több fejezetből áll, melyek hossza eltérő, mint az írás terjedelme, mint pedig a bennük tárgyalt életciklus időintervalluma tekintetében. A *Gyermekként* című fejezet a leghosszabb, ez tárgyalja a szerző Lujzikalagorban töltött gyermekkorát egészen 13 éves koráig, míg el nem kerül Csíkszeredába tanulni. Az *Egy másik haza* és az *Azóta* fejezetek a legrovidebbek, ezekből értesülünk főiskolai tanulmányairól és házasságáról. Az általam vizsgált harmadik kiadásban, az első kiadáshoz csatolt *Függelék* fejezet terjedelmes, azonban inkább korábbi emlékeinek kiegészítését jelenti néprajzi- és személyleírásokkal, hazautazási emlékekkel. Az eddig lezárult korszakiról többet olvashatunk, mint a közelmúlt

eseményeiről, mely utal az önéletírás egyik sajátosságára, az identitáserősítésre és legitímációra a véget ért életszakaszokra vonatkozóan (KESZEG 2011. 23.).

A könyv szubjektív nézőpontból láttatja a szerző környezetét. Stílusára jellemző az öniронia és a rövid mondatok használata, melyek egy-két szóval egyszerűen és határozottan képviselik az író véleményét élete dolgairól. Az események pusztán leírásán túl, gyakran dialógusokba szerkesztve olvashatunk egy történetet, minden esetben a lujzikalagori nyelvjárás szókészletéhez és kiejtéséhez hűen. Rousseau szerint a dialógus jól ábrázolja egy önéletíró összetett személyiségét, azonban ezzel együtt

lehetetlen a torzítás, változtatás elkerülése, (LEVI 2000. 84.) hisz Felicsi is másképp emlékszik szülei vagy nagyapja véleményére, válasza-ira, mint az a valóságban lehetett.

A történetmesélés az író életének már kisgyermekkora óta része volt. Nagyapja mesélt neki és testvéreinek, illetve Felicsi is mondott igaz- vagy kitalált történeteket kortársainak, elsősorban olvasmányélményeiből merítkezve: „Mert sokszor iskola után egy félóráskat, egy órát még maradtunk játszani. Én ilyenkor meséltem. Néha kitaláltam a meséket, néha azt meséltem, amit olvastam, néha pedig azt, amit nagyapám nekem. (...) Én szerettem szerepelni.” (GÁBOR 2012. 18.)

Élményeiről naplót vezetett és egy gimnáziumi dolgozatát családjáról írta, melynek szívélyes fogadtatása biztatta a további írásra, ebből született életrajzi könyve is. Az első kiadás kritikái szerint az írás rövid, tömör és benne aránytalanságot mutatnak a jelen és a múlt eseményei. Szerzői reakcióként ezt olvashatjuk: „Hogy nem tökéletes, tudom. Nem ez volt a célom. Nem is volt célom. Nem mentegőzni akarok. Most sem akarnám másképp megírni.” (GÁBOR 2012. 109.)

Ennek ellenére a harmadik kiadáshoz csatolt Függelékben tudomást szerezhetünk írásának céljairól, elsősorban az emlékállításról és a példamutatásról, illetve a könyv szerkesztéséhez szükséges emlékek szelektálásáról. „...azért idézem az oly szeretett nagyapám és édesanyám szavait, történeteit, hogy megismerjük a csángók múltbéli életmódját, gondolkodását. És talán még okuljunk is belőle.” (GÁBOR 2012. 111.)

A könyv első megjelenésekor Csíkszeredában könyvbemutatót tartottak, ahova Gábor Feliciát is meghívták. Felolvasott írásából, válaszolt a közönség kérdéseire, s örömmel fogadta az emberek dicsérő szavait, később leveleiket. Egyedül azt bánta, hogy mindenki szomorúnak tartja életrajzát, holott ő nem így szerette volna bemutatni boldog életét. A könyvből született egy rövid dokumentum-

film,¹ melyet több ismerőse bírált, mondván nem az igazságot mutatja, túl komor és bús képet fest a csángók falusi életéről, lehetőségeikről.

Identitásformálás mint adaptációs folyamat

A *Csángó vagyok* című életrajz Keszeg Vilmos által leírt három történettípust ötvözi:

a) fogyatkozástörténetet, hisz a csángók nyugati migrációjáról szól: „Az igaz, hogy a csángókat nem lehet „megmenteni”, véleményem szerint. (...) A határok megnyitásával szinte népvándorlás indult el. (...) A csángó falvak úgy néznek ki, mint háborús időben. Férfiak szinte nincsenek. Idősek és gyermekek vannak.” (GÁBOR 2012. 117.)

b) fejlődéstörténetet, mivel bemutatja egy csángó lány, majd asszony lelki és szellemi fejlődését: „Csíkszereda volt életem egyik leggyönyörűbb korszaka. Megtanultam magyarul. Megismertem a világ legjobb embereit. Megismertem az Istent másik oldaláról.” (GÁBOR 2012. 73.)

c) illetve értékváltozástól mentes történetet (KESZEG 2011. 24.), mert az elbeszélő, Gábor Felicia, mindvégig megmaradt a nagyszülei, szülei, tanárai és a vallás által megbecsült értékek és normák mellett: „Fő hivatásomnak gyermekem, gyermekeim nevelését tekintem. És családom boldogulását.” (GÁBOR 2012. 112.)

A könyvből olyan fordulópontot szeretnék röviden felvillantani, melynek következtében új szerep, éntudat és kapcsolatok formálódtak ki Gábor Felicia életében.² Az asszony életében

¹ Lásd Zsigmond Dezső (rendező): *Gábor Felicia – Csángó vagyok*. (színes, magyar dokumentumfilm, 30 perc), 2008.

² Az ilyen típusú változásokhoz általában a saját társadalomból való időszaki vagy végleges kilépés (utazás, költözés, migráció) kapcsolódik. A kilépésnek van fizikai- és személyes dimenziója, mely egyfajta interretációs kényszert szül (BÍRÓ 1994. 57.), a fennmaradás, azaz a mentális harmónia biztosítása érdekében tett alkalmazkodási folyamatot pedig adaptációnak nevezzük. Bővebben: MANDELBAUM 1982. 36–37.

az első és legnagyobb hatású fordulópont 13 éves korában történt, mikor elkerült a csíkszeredai Márton Áron Gimnáziumba, ahol egészen az érettségi megszerzéséig maradt. Ezen időszak alatt ismerte meg sokat említett osztályfőnökét, Erzsike nénit, Lajos atyát, s ezen kilépés miatt változott legtöbbet etnikai- és vallási identitása. Felicia egészen ideáig nem tudta, hogy etnikailag a csángó népcsoporthoz tartozik. Itt hallotta először a csángó kifejezést tanáraitól, osztálytársaitól, s ekkor kezdett benne körvonalazódni saját kisebbségi sorsa.

„-Á, maguk a csángók? – Néztünk egymásra. Még hogy mi csángók! Néni Maric azt mondta, igen, mi vagyunk. – Ő tud magyarul beszélni – (...)” (GÁBOR 2012. 42.)

„Nem tudtam, hogy ez egy népcsoport, egy kihalóban lévő kicsi sziget. (...) Azt meg végképp nem tudtam, hogy még himnuszunk is van.” (GÁBOR 2012. 52.)

Annak ellenére, hogy Csíkszeredában való tanulása előtt nem tudta kik is a csángók valójában, saját életrajzi könyvének címe *Csángó vagyok*, mely határozottan állást foglal etnicitása mellett, s úgy vélem, az életében bekövetkezett legfontosabb változás következményére utal. Persze kissé ironikusan is hathat ez a címválasztás, ha az író bizonytalan vagy mások által meghatározott identitására gondolunk. A könyv kezdő sorai a következők:

„Csángó vagyok. Azzá váltam, vagy az is voltam, nem tudom. Tizenhárom éves lehettem, amikor először halottam ezt a szót. Akkor semmit sem mondott. Azt mondták rám, hogy az vagyok. Biztos – gondoltam.” (GÁBOR 2012. 11.)

Mások kényszerítették, helyesebben irányították identitásával kapcsolatosan a fordulópontra. A tény elfogadása, hogy ő csángó, gyorsan kellett bekövetkezzen, hisz ez is segített őt az új környezethez való alkalmazkodásban, az új szerepének elfogadásában. Az éntudat változásával többször is találkozhatunk iskolai élményei leírásakor.

„Mások vagyunk. A szemünk mindnyá-

junknak barna. Nagy, sötét és szomorú. A ruhánk kopott. Régi. A szokásaink mások. Hangosak vagyunk. Nincs jó modorunk. Nem is tudjuk, mi az. Vadak vagyunk, mint az őzikék.” (GÁBOR 2012. 43.)

A fenn olvasható elkülönülés kényszerű adaptációs folyamatára tisztán utal a szerző: „Megszelídítettek. Megtanították, kik vagyunk, honnan jöttünk, merre megyünk. Megtanították nekünk a magyar nyelvet. Meggyőztek arról, hogy értékesek vagyunk.” (GÁBOR 2012. 43.) Több kilépéssel találkozhatunk még Felicia életében, azonban ezek nem kapnak akkora hangsúlyt írásában, mint a csíkszeredai iskola-váltás. Az érettségi után Budapestre költözött tanulási szándékkal, azonban a főiskolás évek nehézkesnek bizonyultak anyagi helyzete és identitása miatt keltett rossz érzések miatt. „Mondja meg nekem, kedves, miért akar egy román magyartanárrá lenni?” (GÁBOR 2012. 83.)

Ezen a kellemetlen időszakon szakváltása és férjével való megismerkedése lendítette át. Adaptációs folyamatairól életének ettől a korszakától kezdve már alig tesz említést, sem megházasodása, sem pedig gyermekei születése esetében nem találkozhatunk konkrét történetekkel. Ennek oka lehet az időbeli közelség, mely miatt még nem sikerült neki pontosan körvonalaznia az új szerepekhez való alkalmazkodási stratégiáit, illetve ezek kellemes emlékeit. Néhány mondata azonban a közelmúlt összegzésének és egyben lezárásának igényét sugallja.

„Sok csángó él Budapesten. (...) Legtöbbjük beolvadt, ahogy én is talán. (...) De sokan csángóként élék napjaikat. (...) Táncházak. Klubok. Esték. Bálók.” (GÁBOR 2012. 111.) Ezen idézet egy általános migrációs folyamat végére, az asszimilációra utal, azonban írásában ez nem kap lényegi szerepet. Ezzel ellentétben a Függelék fejezetben központi résznek tekinthető hazautazása Lujzikalagorra, már férjével és gyermekével együtt. Ekkor ébrednek fel benne gyermekkori emlékei, rendszerezi a család körüli változások sorát, s hazaviszi életrajzi köny-

vét is. Egy családi étkezés alkalmával felolvassa nekik az egész könyvet: „Együtt sírtunk. És neveltünk. És megint sírtunk. Némelyik testvérem másképp élte meg a történeteket. Ők azokat mesélik.” (GÁBOR 2012. 122.)

Itt fontos kiemelni, hogy családtagjai olykor másképp éltek meg vagy emlékeztek vissza egy-egy történetre. Valószínűleg Felicia életének nehéz fordulópontjai vagy rossz emlékei arra késztették, hogy bizonyos dolgokat mentálisan torzítsa, átírja, másképpen éljen meg. Ez az egyéni adaptáció sajátosságának tekinthető. Ennek mélyebb rétegeit csak személyes életútinterjú elkészítésekor tudnánk felfejteni, azonban könyvének olvasásakor is feltűnhet számunkra a múlt megszüpítése iránti igény: „Nem hiányzott semmi. Mert semmit sem ismertünk. Boldogok voltunk. Boldogan éltünk. Az volt a jó, ami volt.” (GÁBOR 2012. 25.)

Úgy gondolom, a könyv újabb adalékot adhat az identitásformálódás kérdéshez, hiszen feltárja, hogyan artikulálódik és változik más-más szociális környezetben az azonosság-tudat, melyek lehetnek elbizonytalanító vagy megerősítő tényezők az etnicitás kialakulásában. A szűkebben értelmezett csángó identitás értelmezéséhez szintén hozzájárul, mivel szubjektíven és őszintén szól a kisebbségi sorsról, az ehhez fűződő frusztráció és bizonytalanság érzetéről, teszi mindezt írásban, „adatközlő” tollából, mely eddig nem fordult elő a moldvai magyarok identitása kapcsán.

Összegzés

Ismertetésem Gábor Felicia életrajzi könyvének néhány jellegzetes momentumára próbált rávilágítani idézeteken keresztül. Több kilépést (zebegényi tábor; bécsi kirándulás; egyiptomi repülőút) és családi eseményt vagy fordulópontot (szakváltás a főiskolán; lakodalmom Vajdaságban és Olaszországban; második gyermeke születése) nem említettem, melynek oka, hogy a szerző sem ad kiemelt szerepet

nekik könyvében. Gábor Felicia eddigi életének legfontosabb fordulópontja a csíkszeredai tanulmányok megkezdése, ezzel együtt a családjától való különélés és etnikai identitásának kialakulása. Későbbi írásában talán már nagyobb hangsúlyt kap Magyarországra való költözése és családalapítása is, ezek azonban a közelmúlt eseményei, így nem összegződtek és rendeződtek a szerző emlékezetében.

Csíkszeredában a szülők, testvérek miatt érzett hiány, s a kisebbségi léthelyzet felismerése okozta krízishelyzet etnicitásának gyors kialakítására kényszerítette. Új szerepként megjelenik életében a „csángó vagyok”. Hosszantartó és személyes kapcsolatokat alakított ki életének ebben az időszakában osztályfőnökével, tanáraival és Lajos atyával. Családtagjai felé gyermekkori érzelmei kezdtek elmélyülni, s a szeretet, tisztelet mellett megjelenik nála a család iránti gondoskodás igénye is. Mindközben énképe jelentősen változott lelki és szellemi gyarapodásának köszönhetően.

Gábor Felicia életének változásaihoz mindvégig megpróbált alkalmazkodni, ha egyedül nem sikerült neki, családi, tanári, atyai vagy Isteni segítséggel. Az identitás kialakulásának adaptálása utána Magyarországra térve ismét etnicitása miatt ütközött korlátokba, asszimilálnia kellett a magyar társadalomba, mely más lehetőségeket és feltételeket szabott meg számára, mint azt a lujzikalagori környezet vagy a csíkszeredai iskolaközösség tette.

Életrajzi írása alapvetően identitásképző, reprezentáló funkciókkal bír, jó és rossz döntéseit legitimálja, a múlt bizonyos szakaszainak lezárását szolgálja, saját életének és számára kedves embereknek állít emléket. Könyve megszületésének célját így fogalmazza meg: „Ezért írtam ezt a könyvet, hogy bátorítást adjak. Mindenkinek. Az elcsángáltaknak. A csángóknak. A csángóbarátoknak. Hogy van értelme a harcnak. Hogy a csángók léteznek, és harcolnak, amennyire szívük, eszük engedi.” (GÁBOR 2012. 88.)

Az írás utolsó oldalán olvashatjuk Felici

„hitvallását”, mely összegzi értékrendjét és etnikai identitása mellett kiemeli vallási hovatartozását is, mindazt, amit be szeretett volna mutatni könyvével, életével: „De én hiszek a családomban. Az összetartásban. A szeretetben. És az Istenben.” (GÁBOR 2012. 160.)

Bár a könyvet néprajzi szakember nem lektorálta, úgy gondolom, hasznos forrás lehet a néprajz, nyelvészet, pszichológia, szociológia és a történettudomány területén tevékenykedőknek, ha adatközlőként tekintenek a szerzőre. Emellett bátran ajánlhatom minden moldvai csángó kultúra iránt érdeklődőnek, illetve azoknak, akik szívesen olvasnak vagy okulnak mások sors történetéből.

SZŐNYI VIVIEN *szonyivivien@gmail.com*

Narratív reprezentációk vizsgálatának aspektusai

KESZEG VILMOS – SZALMA ANNA-MÁRIA (szerk.): *A 20. század (biografikus) történetei. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve*, 19. kötet Kolozsvár, 2011. 269 o.

A 2011-ben kiadott tanulmánykötet a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 2010 novemberében szervezett, azonos címet viselő néprajzi-antropológiai tematikájú nemzetközi konferencia elhangzott előadásainak többségét vonultatja fel. E kötetben megjelent tanulmányok a 20. század eseményeire, azok narratív reprezentációira, ezen narratívumok természetére és termelésére, valamint megjelenési formáira, közve-

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BÁLINT SÁNDOR (kiadta): *Egy magyar szeptember: Orosz István önéletrajza*. Budapest, 1942, Franklin-Társulat.
- BÍRÓ A. ZOLTÁN.: A történetmondás mint az antropológiai kutatás tárgya. *Antropológiai Műhely*. 1994. 2. sz. 55–72.
- GYÓRI KLÁRA: *Kiszáradt az én örömem zöld fája*. Bukarest, 1975, Kriterion Kiadó.
- GÁBOR FELICIA: *Csángó vagyok*. Budapest, 2012, Pannónia-Print Kiadó.
- KESZEG VILMOS: A történetmondás funkciói a 20. században. *Korunk*. 2011. 3. sz. 22–27.
- LEVI, GIOVANNI: Az életrajz használatáról. *Korall*. 2000. 2. sz. 81–91.
- MANDELBAUM, DAVID G.: Egy életrajzi tanulmány: Gandhi. In: Küllös Imola (szerk.): *Az életrajzi módszer. Alkalmazása és eredményei a néprajzban és az antropológiában*. Documentatio Ethnographica. 9., Budapest, 1982, MTA Néprajzi Kutatócsoport. 29–46.
- DOBOS ILONA: Életrajzi elbeszélés. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon*. 1. kötet. Budapest, 1977, Akadémiai Kiadó. 668.

títő eszközeire fókuszálnak. Mindezek mellett fontos szerepet kapott a narratíva társadalmi térben elfoglalt szerepe, illetve annak közösségi recepciója is. A történetek nemcsak biográfiai-szemponitú vizsgálatokra, hanem a narratívákat körülvevő történelmi-társadalmi-politikai mező finomabb értelmezéséhez, a privát és a nagy történelem találkozási pontjainak megismeréséhez is lehetőséget biztosítanak.

A két bevezető tanulmány a kutatástörténet 20. századi eredményei mellett módszertani áttekintést ad a történetírásról és –mondásról, melyet a tematikai szempontból négy csoportba sorolható, a narratív reprezentációk aspektusait vizsgáló tanulmányok követnek: sorsfordító események, lokalitás és közösségi identitás, a „szocialista embertípus” és a rendszer „kijátszó” élettörténetek kutatásának forrástípusai. Az

